

ВІДГУК

офіційного опонента професора кафедри педагогіки Національного
університету біоресурсів і природокористування України

доктора педагогічних наук, професора

МІРОШНІЧЕНКО Валентини Іванівни

на дисертаційне дослідження **ЯН МЕН'І**

на тему «**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ**

**СТУДЕНТІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ»,**

подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. У сучасних умовах глобалізації, інформатизації та інтеграційних процесів особливого значення набуває не лише професійна підготовка, а й формування комунікативної культури молоді. Актуальним є формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти, яке є складною системою взаємодії різних цінностей, норм, традицій, способів комунікації, що впливають на розвиток особистості майбутнього фахівця.

Розв'язання цього завдання зумовлює необхідність модернізації освіти, удосконалення її змісту, упровадження нових підходів, інноваційних форм і сучасних технологій навчання в освітній процес. Проте доводиться констатувати, поряд із певними успіхами рішення проблеми формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти, проблема залишається недостатньо розробленою щодо потреб нової педагогічної реальності. Актуальність дослідження підсилюється низкою суперечностей, які виявила дисертантка у процесі опрацювання літературних джерел. В контексті означеного тема дисертації є своєчасною й, беззаперечно, корисною для вітчизняної педагогічної науки та практики.

Свідченням фундаментальності роботи є її зв'язок із планом наукової роботи кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Найсуттєвіші наукові результати, що містяться в дисертації. До найбільш значущих наукових результатів **ЯН МЕН'І** відносимо: узагальнення основних тенденцій та особливостей формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти; надання характеристики значимих для формування комунікативної культури студентів сфер соціокультурного середовища закладу вищої освіти: освітньої, інформаційної, комунікативної, дозвіллевої; опис критеріїв сформованості комунікативної культури студентів (мотиваційно-ціннісного, діяльнісно-когнітивного, культурно-особистісного), відповідних їм показників, рівнів; обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування комунікативної культури студентів в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

Нові факти, одержані здобувачкою. У дисертації **ЯН МЕН'І** *вперше розкрито* зміст формування комунікативної культури студентів в соціокультурного середовища закладу вищої освіти, *теоретично обґрунтовано* поняття *формування комунікативної культури студентів* як педагогічно керований процес засвоєння знань, умінь та навичок міжособистісного спілкування, цінностей, моральних й етичних норм, які проявляються в ставленні до людей, в умінні контролювати свою мовленнєву поведінку, компетентно аргументувати свою позицію, продуктивно співпрацювати з іншими за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування і досягати конкурентного спілкування; поняття *соціокультурного середовища закладу вищої освіти* як системи спільної життєдіяльності студентів, викладачів, співробітників, структура якої обумовлена особливостями закладу освіти в забезпеченні вибору цінностей, освоєнні культури, життєвих смислів, способів культурної самореалізації та формування комунікативної культури; *педагогічні умови*

формування комунікативної культури студентів у соціокультурного середовища закладу вищої освіти (організація міжособистісної та міжкультурної взаємодії у творчій та комунікативній діяльності в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти; впровадження технологій інтерактивного навчання та активних методів комунікативної взаємодії в освітній процес закладу вищої освіти; актуалізація соціокультурного середовища закладу вищої освіти як культурно-дозвілєвого простору для комунікації студентів); охарактеризовано критерії та показники сформованості комунікативної культури студентів (мотиваційно-ціннісного, діяльнісно-когнітивного, культурно-особистісного); уточнено трактування понять «комунікативна культура», «комунікативна культура студентів», «соціокультурне середовище»; подальшого розвитку набули сучасні технології формування комунікативної культури студентів у соціокультурного середовища закладу вищої освіти, зокрема, засобами позааудиторної діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Не викликає заперечень обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які опираються на новітні досягнення в галузі психолого-педагогічної науки, застосування новітніх технологій в освіті. Новизну і вірогідність обґрунтованих положень і висновків дисертації забезпечено використанням комплексу методів відповідно до мети та завдань дослідження; аналізом достатнього обсягу науково-педагогічних джерел, законодавчої бази, позитивними результатами впровадження матеріалів дисертації в освітній процес ЗВО України. Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Висновки дисертації є повними та логічними.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів.

Наукові здобутки **ЯН МЕН'І** складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень проблем формування комунікативної культури студентів. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні й упровадженні методичного супроводу педагогічних умов формування комунікативної культури студентів; визначені діагностичного інструментарію для моніторингу рівня сформованості комунікативної культури студентів; розробці та упровадженні практикуму «Простір формування комунікативної культури студента», дискусійного клубу «Діалог поколінь: формуючи комунікативну культуру через дискусію», комплексу організаційних форм роботи для формування комунікативної культури студентів у соціокультурного середовища закладу вищої освіти. Результати дослідження **упроваджено** в освітній процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», Державного університету інфраструктури та технологій.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, які здійснюють соціально-виховну роботу у закладах вищої освіти; у практичній роботі педагогів, кураторів (наставників) академічних груп.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (202 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи – 261 сторінок (основний зміст дисертації викладено на 182 сторінках, додатки – на 57 сторінках).

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти» здійснено обґрунтування теоретико-методичних засад формування комунікативної культури студентів: розкрито відображення проблеми комунікативної культури особистості в теорії та практиці; визначено засади формування комунікативної культури студентів, охарактеризовано сутність та можливості впливу соціокультурного середовища закладу вищої освіти на процес формування комунікативної культури студентів.

Цікавими є представлений авторкою матеріал щодо розуміння місця комунікативної культури у системі культур як атрибуту будь-якої діяльності, що інтегрує всі види культури. Комунікативна культура визначається як комплексна характеристика особистості, що формується на основі життєвого досвіду людини, норм та цінностей, засвоєних у соціумі, функціонує і розвивається через взаємодію суб'єктів, та регулює комунікативну діяльність.

Варто відзначити також, що аналіз соціокультурного середовища закладу вищої освіти дозволив дисертантці визначити такі його особливості, як багатокomпонентність, ресурсний потенціал, наявність структури, керованість, багаторівневність; обґрунтувати характеристики соціокультурного середовища закладу вищої освіти: діяльнісну, комунікативну, рефлексивну, ціннісну; охарактеризувати значимі для формування комунікативної культури студентів сфери соціокультурного середовища закладу вищої освіти: освітню, інформаційну, комунікативну, дозвілєву.

У другому розділі «Педагогічні умови формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти» дисертанткою представлено результати експериментальної роботи з упровадження педагогічних умови формування комунікативної культури студентів в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти: визначено

та охарактеризовано критерії, показники та виявлено рівні сформованості комунікативної культури студентів; обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної культури студентів; здійснено опис механізмів упровадження педагогічних умов формування комунікативної культури студентів в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти; здійснено аналіз та оцінку результатів експериментальної роботи з формування комунікативної культури студентів в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

До переваг дослідження відносимо обґрунтування *педагогічних умов формування комунікативної культури студентів в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти*: організація міжособистісної та міжкультурної взаємодії у творчій та комунікативній діяльності в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти; впровадження технологій інтерактивного навчання та активних методів комунікативної взаємодії в освітній процес закладу вищої освіти; актуалізація соціокультурного середовища закладу вищої освіти як культурно-дозвілєвого простору для комунікації студентів.

Схвальним є запропонований авторкою механізм реалізації цих педагогічних умов, зокрема: шляхом залучення студентів до позааудиторної роботи; через тренінгові заняття з розвитку комунікативної компетентності; інтерактивні вправи, рольові ігри, майстер-класи, кейс-методи, інтерактивні лекції з елементами діалогу; шляхом використання просторів ЗВО для неформальної комунікативної взаємодії, проведення форм позааудиторної роботи та поширення рекламної-інформаційної продукції тематичного змісту.

Результати експериментально-дослідної роботи продемонстрували значну позитивну динаміку рівнів сформованості комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти. Найбільш ефективними досягненнями формувального експерименту є зростання

інтересу до вивчення комунікативних технологій і практик, та готовності працювати в команді.

Загальні висновки структуровані, відповідають сформульованим завданням, змісту роботи та впливають з її основних положень, чим доводиться, що мета роботи досягнута і всі поставлені завдання виконано. Чітко прописано особистий внесок авторки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри загальну позитивну оцінку дисертації **ЯН МЕН'І** вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і побажання:

1. У сучасних умовах проблема формування комунікативної культури майбутніх фахівців є актуальною у колі дослідницьких інтересів не лише вітчизняних науковців та практиків. Хоча праці зарубіжних дослідників достатньо представлені у списку використаних джерел, аналіз змісту дисертації дає підстави для висновків, що робота тільки виграла б, якби дисертантка здійснила аналіз зарубіжного досвіду щодо формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

2. З огляду на те, що майбутня професійна діяльність студентів спеціальностей «освітні, педагогічні науки», «соціальна робота», менеджмент», «психологія», що брали участь в експерименті, передбачає акценти в системі «людина – людина», вважаємо, доречно було б зосередити більше уваги на психологічних аспектах формування комунікативної культури студентів, урахувати цю думку: 1) під час висвітлення психолого-педагогічних засад формування комунікативної культури студентів; 2) під час реалізації обґрунтованих педагогічних умов, зокрема в програмі запропонованого в підрозділі 2.2 практикуму «Простір формування комунікативної культури» (Модуль 2: Конструктивна взаємодія).

3. Вважаємо, дисертантці варто було б графічно представити процес формування комунікативної культури студентів у соціокультурному

середовищі закладу вищої освіти у вигляді відповідної моделі з її структурними елементами та зв'язками.

4. У контексті реалізації другої педагогічної умови авторка пропонує низку інтерактивних форм роботи для формування комунікативної культури студентів. Як зазначено на с. 158, на різних етапах формувального експерименту в освітній процес впроваджувались тренінгові заняття з розвитку комунікативної компетентності, рольові ігри та моделювання ситуацій, кейси, інтерактивні лекції з елементами діалогу. Теми подано у таблиці 2.7. Не зовсім зрозумілим є, які саме навчальні дисципліни стали платформою їх впровадження, з урахуванням, що до складу експериментальної групи увійшли студенти, які навчаються за різними освітньо-професійними програмами. Загалом, варто було б більш чітко представити потенціал освітніх компонент щодо формування комунікативної культури студентів за кожною ОПП (011 – Освітні, педагогічні науки; 231 – Соціальна робота; 073 – Менеджмент; 053 – Психологія), в ЗВО, які стали базою проведення експерименту.

5. Практична значимість дисертації зростає, якби авторка за результатами проведеного дослідження сформулювала «Методичні рекомендації щодо формування комунікативної культури студентів у соціокультурному середовищі закладу вищої освіти» та оформила їх у вигляді окремого підрозділу або додатку.

Висловлені зауваження та рекомендації не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження **ЯН МЕН'І** і можуть бути приводом для наукової дискусії.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Основні результати дисертації відображено у 22 наукових та науково-методичних працях. З них 16 праць одноосібних та 4 у співавторстві. У тому числі: 1 публікація періодичному науковому виданні іншої держави; 1 публікація в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних Scopus; 4 статті у виданнях, включених до переліку наукових видань України з присвоєнням

